

Meri Herralala

Valvontaa ja kontrollia Neuvostoliiton kulttuurielimissä: Vano Muradelin oopperan tapaus vuonna 1948

**"Poliittisesti virheellinen sisältö"
ja "musiikillisen muodon
perustava virheellisyys" johtivat
säveltäjä Vano Muradelin *Suuri
ystävyyys* -oopperan
hyllyttämiseen. Stalinin ajan
Neuvostoliitossa
kulttuurielämän kontrolli oli
arkipäivää.**

Maailma tuli tietoiseksi Neuvostoliiton musiikkielämässä vallinneesta taiteellisen työn valvonnasta säveltäjä Dmitri Shostakovitshin muistelmien ilmestyttyä Yhdysvalloissa syksyllä 1979.(1) Shostakovitshin muistelmat toivat häkellyttävällä tavalla esiin sen psykologisen paineen, jonka alaisena Neuvostoliiton musiikilliset nerot loivat teoksiaan etenkin 1930- ja 1940-lukujen musiikin modernismia ja läntisiä vaikutteita vastaan käytävän formalisminvastaisen kampanjan aikana. Ei olekaan ihme, että kirja nostatti heti ilmestyttyään yhdysvaltalaisen musiikkiteeilijä Laurel E. Fayn *Russian Review*'ssä aloittaman kiistan aitoudestaan.(2)

Neuvostoliiton hajoamisesta alkaneesta vapaammasta ilmapiiristä huolimatta muistelmien aitouskiista jatkuu edelleen. Politbyroon vuoden 1948 musiikkipoliittisen päätöslauselman esimerkki Vano Muradelin *Velikaja druzhba*, *Suuri Ystävyys* -ooppera on todiste siitä, että musiikkielämän kontrolli oli todellisuutta 1940-luvun Neuvostoliitossa.(3) Tämä artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaani *Ooppera sensuurissa: Vano Muradelin Suuri ystävyys Neuvostoliiton kulttuurielinten tarkastuksessa vuonna 1948*.(4) Tutkimukseni lähteet edustavat lähinnä Kansallis-arkistoon ostetun Andrei Zhdanovin arkiston, Moskovassa sijaitsevien Venäjän valtiollisen kirjallisuus ja

Модернистическая легенда

taidearkiston (RGALI) ja Venäjän valtiollisen sosiaalisen ja poliittisen historian arkiston (RGASPI) kulttuuripoliittista materiaalia. (5)

Puolueen tarve tehostaa kulttuurin kontrollia johti neuvostokirjailijoiden liiton kokouksessa elokuussa 1934 lanseeratun sosialistiseen realismiin pohjautuvan kulttuurin luomiseen ja tätä taidekäsitystä palvelevan puolueen alaisen kulttuuripoliittisen järjestelmän vakiinnuttamiseen. Kulttuurielämää johtavien ja valvovien elinten järjestelmä luotiin NKP:n keskuskomitean agitaatio- ja propagandaosaston, agitpropin tasolle, NL:n kansankomissaarien neuvoston eli hallituksen alaisuuteen perustetun yleisliittolaisen taideasiain komitean yhteyteen ja taiteilijaliittojen tasolle. Keskinäiset kontrolli- ja valvontamekanismit kytkivät kulttuuripoliittiset tasot toisiinsa siten, että ylintä valtaa puolueen tasolla käyttävä NKP:n keskuskomitea valvoi ja kontrolloi sekä valtiollisen että taiteilijaliittojen tason taide-elimiä. Puolue kehitti myös formalismi-termin sisältämään niitä ominaisuuksia, jotka olivat ehdottomasti kiellettyjä sosialistiselta taiteelta. Tätä termiä hyväksikäyttäen tehostettiin kulttuurin ohjausta formalisminvastaisissa kampanjoissa. Ensimmäinen niistä alkoi Pravdan 28.1.1936 julkaisemasta Dmitri Shostakovitshin oopperaa Lady Macbeth Mtshenskogo uezda kritisoivasta "Sumbur vmesto muzyki" -artikkelista.

Sodan jälkeinen muuttunut maailmanpoliittinen tilanne vaikutti alkavan kylmän sodan formalisminvastaisen kampanjan syntyyn. Kampanjan avulla oli tarkoitus yhtenäistää kansaa ja luoda siitä vahvempi torjumaan ulkoisia ja sisäisiä vihamielisiä vaikutteita. Kansan ideologisen yhtenäistämisen katsottiin olevan mahdollista vahvan patriotismin ja yhtenäisen neuvostoliittolaisen ideologian ja kulttuurin avulla. (6) Puolue katsoi, että sen Vano Muradelin oopperasta Suuri ystävyys 10.2.1948 julkaisemassa päätöslauselmassa mainitut formalistit, Dmitri Shostakovitsh, Sergei Prokofjev, Aram Hatshaturjan, Vissarion Shebalin, Gavriil Popov ja Nikolai Mjaskovski, oli saatava noudattamaan sosialistisen realismin periaatteita levittämiensä lähinnä länsieurooppalaisten ja amerikkalaisten kulttuurivaikutteiden sijaan.

Muradelin poliittisesti kiistanalainen ooppera

Vuoden 1948 päätöslauselmassa keskityttiin lähinnä Neuvostoliiton sisäiseen musiikilliseen tilanteeseen ja kritisoitiin neuvostomusiikin tilaa nuoren gruusialaisen säveltäjän Vano Muradelin oopperan Suuri ystävyys kautta. Muradelin oopperasta ei kuitenkaan missään vaiheessa käytetty nimitystä formalistinen. Formalismihan oli mielivaltaisen nimitys taiteesta joka ei vastannut puolueen määritelmien mukaista sosialistista realismia. Puolueen suuren formalisminvastaisen kampanjan tarkoituksena oli vahvistaa taidepoliittisten elinten harjoittamaa musiikkielämän kontrollia ja saada musiikkielämän toimijat noudattamaan paremmin sosialistista realismia. Miksi sitten Muradelin ooppera valittiin päätöslauselman ja kampanjan keulakuvaksi?

Neuvostovallan vakiinnuttamista Pohjois-Kaukasukselle sisällissodan aikana 1918–1920 kuvaavaa Muradelin oopperaa oli valmisteltu suurin odotuksin. Ooppera oli juhlittu tapaus, koska se oli määrää esittäjä ensimmäisenä neuvosto-oopperana 10:n vuoden tauon jälkeen lokakuun vallankumouksen 30-vuotisjuhlallisuuksissa 7.11.1947.

Oopperassa pyrittiin huomioimaan sosialistisen realismin vaatimukset taideteoksille; kansanomaisuus ja lokakuun vallankumoukseen ja bolshevikkien voittoon liittyvä aatteellisuus. Stalin kuitenkin lähti raivostuneena kesken oopperan Bolshoi-teatterin kenraaliharjoituksen 5.1.1948.

Ei ole tietoa siitä, esitettiinkö oopperaa enää sen jälkeen teattereissa. Venäjän arkistoissa ei ole tällä hetkellä mahdollista tutkia tarkoituksenmukaisesti musiikin sensuuria, koska virallisen sensuurielimen glavrepertkomin arkistoiduista papereista ei löydy sensuuripäätöksiä edes Muradelin oopperasta.(7) Oopperan sensuuripäätöstä ei löydy myöskään RGALI:ssa arkistoitujen librettojen joukosta, joiden yhteydessä saattaa joskus olla päätös oopperan hyväksymisestä tai hylkäämisestä.(8) Muradelin oopperan sensuurista on kuitenkin mainittu päätöslauselman eri versioissa.(9)

Miksi Stalin tuomitsi oopperan?

Oopperan musiikin, juonen ja sisällön virheellisyyteen kiinnitettiin huomiota säveltäjän ja oopperaproduktion toteuttajien kokoontuessa Bolshoi-teatteriin 6.1.1948 keskustelemaan Andrei Zhdanovin johdolla.(10) On selvää, että oli säveltäjän virhe valita oopperan sankariksi suuresti ihannoimansa bolshevikki Sergo Ordzhonikidze, jonka tehtävänä oli vakiinnuttaa neuvostovalta eteläiseen Kaukasiaan perustetun väliaikaisen komissariaatin poikkeustilakomissaarina. Kaukasuksen valintaan oopperan tapahtumapaikaksi vaikutti se, että Muradeli, Stalin ja Ordzhonikidze olivat kaikki syntyperältään gruusialaisia.

Todellisuudessa Muradeli, joka oli liittynyt kommunistipuolueeseen vuonna 1942, ei tiennyt puolueen sisäisistä valta-asetelmista aihetta valitessaan. Ordzhonikidze oli kuulunut yhdessä Stalinin toimesta joulukuussa murhatun Leningradin puoluejohtaja Sergei Kirovin ja Valerian Kuibyshevin kanssa politbyroon maltilliseen ryhmään aikana, jolloin puolueen sisäiset puhdistukset vavisuttivat stalinistista ryhmittymää entisestään. Kuibyshev kuoli äkillisesti tammikuussa 1935. Ordzhonikidzen kuolemasta vuonna 1937 on esitetty erilaisia näkemyksiä.

Oopperan aihe oli riskialtis kuvatessaan eri vuoristokansojen kuten osseettien, tshetsheenien, ingushien sekä venäläisten arkoja suhteita, jotka kärjistyivät 1920-luvulla. Oopperaa käsittelevissä elimissä oltiin eri mieltä siitä, mitkä sisällissodan aikaisen Kaukasuksen kansoista olivat vihollisuuksissa keskenään.(11) Joka tapauksessa oopperan sanoma "kansojen suuresta ystävydestä" oli ainoastaan bolshevistista propagandaa, eikä tarkoittanut Ordzhonikidzen johdolla saavutettavaa venäläisten ja kaukasialaisten kansojen välistä ystävyyttä.

Oopperan poliittinen luonne rajoitti suuresti oopperan musiikkia tehden siitä sängen ilmeetöntä ja katkelmallista. Väitettä siitä, että musiikki ei sisältänyt tarpeeksi kansankohtauksia eikä Neuvostoliiton, erityisesti Pohjois-Kaukasian, rikkaita kansanmelodioita(12), voi osittain perustella juuri aiheen poliittisuudesta johtuvilla runsailla julistuksellisilla vuorosanoilla. Oopperan lukuisat kansankohtaukset ovat kuitenkin esimerkkinä sosialistiselle realismille erittäin tärkeästä kansanomaisuudesta.

Muradeli sekoitti musiikissaan venäläisiä ja kaukasialaisia kansanmusiikillisia intonaatioita luoden oopperansa modernin, mutta sangen hengettömän sävelkielen. Useat tutkijat ovat väittäneet, että Stalin raivostui, koska ei pitänyt Muradelin säveltämästä gruusialaisesta kansantanssista lezginkasta. (13) Zhdanov esitti lezginkan esimerkkinä kansallisten melodioiden ja motiivien käytön epäonnistumisesta, koska oopperassa ei ole jälkeäkään kansan tuntemasta lezginkasta. (14) Vaikka useassa tanssikohtauksessa voidaan havaita lezginkarytmiä, tyypillistä lezginkaa ei oopperassa kuitenkaan ole. Zhdanovin lausunto on siis oikeutettu. Sen sijaan tanssikohtauksissa yhdistyvät venäläiset ja gruusialaiset intonaatiot "kansojen välisen suuren ystävyuden" tapaan.

Oopperan revisioidusta versiosta on sensuroitu Stalinin nimi. Komissaarin roolia on tässä suojasään aikaisessa versiossa vahvistettu kun verrataan vuoden 1947 versioon, missä Ordzhonikidzen rankijärjestys oli vasta Stalinin jälkeen. Mielenkiintoista on myös se, että venäläiset ja yhdysvaltalaiset lähteet ovat erimielisiä revisioidun version ilmestymisvuodesta. Venäläiset lähteet ilmoittavat korjatun version ilmestyneen vuonna 1960, kun taas arvostettu yhdysvaltalainen The New Grove -oopperakäsikirja ilmoittaa uudistetun version saaneen ensi-iltansa vasta 22.4.1970. (15) Myöskään Moskovan äänitalennearkiston (*Gosudarstvennyj dom radioveshanija i zvukozapisi*, GDRIZ) nauhoitukseen ei ole merkitty esitysvuotta.

Suuri ystävyys Neuvostoliiton kulttuurielinten tarkastuksessa

Kun Stalin oli havainnut oopperassa epäkohdan, keskuskomitean agitprop-hallinto ja Neuvostoliiton ministerineuvoston alainen taideasiain komitea kokoontuivat käsittelemään oopperaa 6.1.1948. Ne kehittivät käsityksen oopperan valmistelun salaisesta luonteesta, millä tarkoitettiin, että keskuskomitea ja hallinto eivät olleet havainneet oopperan virheitä, koska oopperaa oli valmisteltu salassa näiltä elimiltä. (16) Taide-elinten edustajat käyttivät tätä käsitystä salaisesta valmistelusta hyväkseen vetoamalla siihen sen sijaan, että olisivat myöntäneet itsekriittisesti virheensä ja vakuuttaneet ne korjaavansa. Sen sijaan he pyrkivät osoittamaan, että olivat päässeet vaikuttamaan oopperan sisältöön liian myöhään.

Salaisen valmistelun syyksi esitettiin oopperan valmistelua Bolshoi-teatterin kollektiivissa laboratorio-oloissa ns. workshop-tyylisessä tilaisuudessa, johon kokoonnuttiin luomaan uudenlaista taidetta ja kokeilemaan erilaisia säveltämisen mahdollisuuksia. Uskottiin, että tämä kabinettiperiaate oli syy siihen, että taide-elinten edustajat eivät olleet kyenneet kontrolloimaan sävellystensä aatteellista sisältöä. (17)

Zhdanov yritti välttää vastuuta oopperan virheistä syyttämällä taideasiain komitean puheenjohtaja Mihail Hraptshenkoa. Hraptschenko oli Zhdanovin mukaan informoinut keskuskomiteaa ja hallitusta oopperan valmistelusta vasta 7.11.1947. (18) Myös Bolshoi-teatterin johto oli syyllinen, koska se oli ottanut virheellisen oopperan ohjelmistonsa ennen kuin keskuskomitean kulttuurielimet olivat hyväksyneet sen esitettäväksi. (19)

Hraptschenko oli jo aiemmin puolustautunut Zhdanovin syytöksiä vastaan väittämällä Bolshoi-teatterin ideaksi työstää oopperaa salassa.

Taideasiain komitea oli Hraptshenkon mukaan tiennyt vasta viimeisenä oopperan valmistelusta, ja silloin oli ollut liian myöhäistä kontrolloida oopperan tekemistä ja vaikuttaa sen sisältöön.(20) Voidaan päätellä, että aikaisin ajankohta, jolloin taideasiain komitea sai tietää oopperan valmistelusta, oli lokakuu 1947. Tämän jälkeen taideasiain komitea ilmoitti 7.11.1947 keskuskomitealle oopperan katselmuksesta.(21) Tiedämme, että oopperan ensimmäinen katselmus oli 7.11.1947 eli samana päivänä, jolloin 9.11. katselmuksesta ilmoitettiin keskuskomitealle.(22) Koska oopperaa esitettiin 7.11. lokakuun vallankumouksen 30-vuotisjuhlallisuuksien kunniaksi, askarruttaa, miksi vasta seuraavasta esityksestä ilmoitettiin keskuskomitealle.

Herää myös kysymys, miksi taideasiain komitean ja keskuskomitean suorittama oopperan virallinen tarkastus, jonka tuloksena ooppera olisi voitu kieltää, pidettiin vasta 9.11? Hraptshenkon olisi pitänyt mainita, että glavrepertkomin taiteellisen neuvoston musiikkisektion kokouksessa oli käsitelty oopperaa 30.10. saman illan esityksen jälkeen.(23) Glavrepertkomin yleisenä tehtävänä oli uusien teatteriesitysten ennakkotarkastus, niiden hyväksyminen tai kieltäminen. Hraptschenko jätti mainitsematta tarkastuksesta ilmeisesti siksi, että taideasiain komitea oli ilmoittanut keskuskomitealle oopperan tarkastuksesta vasta 7.11., joten taideasiain komitean 7.11. ja 30.10. tarkastusten mainitseminen olisi saattanut lisätä keskuskomitean kritiikkiä ja syytöksiä taideasiain komiteaa kohtaan.

Jo 30.10. olisi siis voitu ratkaista kysymys oopperan kieltämisestä valmiin teoksen kuuntelun perusteella ilman päätöslauselmaan vievää prosessia. Taideasiain komitean puheenjohtaja Hraptschenko määräsi sen sijaan oopperan tuottajat huomioimaan taiteellisen neuvoston jäsenten lausunnot ja täydentämään oopperaa niiden perusteella. Taiteellisen neuvoston dokumentista ei ilmene kritiikkiä, jonka esiintuomia epäkohtia piti täydentää.

Taiteellisen neuvoston päätös olisi siis voitu tehdä vasta oopperan toisen eli 7.11. suoritettua tarkastuksen jälkeen. Arkistosta ei glavreperkomin papereista kuitenkaan löydy minkäänlaista dokumenttia oopperasta pidetystä seuraavasta katselmuksesta eikä taiteellisen neuvoston lausuntoa tämän tarkastuksen päätöksestä.(24) Tästä voimme päätellä, että oopperan esittämistä puoltava myönteinen päätös oli joko poistettu arkistosta tai ettei taiteellisessa neuvostossa tehty päätöstä 7.11. tai 9.11. järjestetyn tarkastuksen perusteella. Jälkimmäinen vaihtoehto tukisi Leonid Maksimenkovin väitettä siitä, että Stalin tarvitsi musiikillisen skandaalin vuoden 1948 päätöslauselmaansa ja formalisminvastaiseen kampanjaansa.

Taideasiain komitea vai keskuskomitea?

Zhdanov ei vielä 6.1.1948 tiennyt, että agitpropissa oli raportoitu Muradelin oopperan puutteellisuuksista jo heinäkuussa 1947. Oopperan virheistä oli valmistettu parikin selvitystä; silloisen agitpropin päällikön Georgi Aleksandrovin selvitys sekä propagandajohdon taideosaston johtajan Polikarpov Lebedevin raportti.(25) Zhdanov sai tietää selvityksistä vasta 9.1.1947 propaganda- ja agitaatiohallinnon uuden johtajan Mihail Suslovin varapäälliköksi marraskuussa 1947 nimitetyn Dmitri Shepilovin kirjoittaessa hänelle.

Lebedev oli 1.8.1947 lähettänyt oopperan virheistä laatimansa selvityksen Aleksandrovin allekirjoitettavaksi. Raportti olisi pitänyt lähettää protokollan mukaisesti seuraavaksi Zhdanoville, mikäli Aleksandrov olisi sen allekirjoittanut. Selvityksen sisältö ei kuitenkaan muotoutunut agitpropin yleiseksi kannanotoksi ja johtanut "oopperan kieltämiseen ja oopperasta julkaistun pianosovituksen takavarikoimiseen".(26) Koska agitpropissa oli "tiedetty oopperan virheellisyydestä " jo heinäkuussa 1947, tukee se HraptsHENkon väittämää taideasiain komiteasta "viimeisenä oopperan puutteellisuuksista tietoisena elimenä"(27), vaikka komitea oli toisaalta olemassa olevien dokumenttien perusteella tarkistamassa oopperan sisältöä Bolshoi-teatterin näytöksissä aikaisemmin kuin keskuskomitean edustajat.

Miksi Lebedevin raporttia ei sitten toimitettu Zhdanoville? Voisi ajatella, että keskuskomitean propaganda- ja agitaatiohallinnon sisäinen tiedotus ei ollut toiminut Muradelin oopperan yhteydessä. Agitpropissa saattoi myös olla erimielisyyttä oopperan sisällön virheistä tai ainakin siitä, millaisiin toimenpiteisiin virheellisyyksien vuoksi oli ryhdyttävä. Shepilovin kirjelmä vahvistaa näitä näkökantaeroja. Shepilov kirjoitti: "kuten Lebedevin selvityksen luonnostekstistä havaitaan, Lebedev ei paljastanut loppuun saakka oopperan poliittisesti virheellistä sisältöä eikä sen musiikillisen ja vokaalisen muodon perustavia virheellisyyksiä".(28)

Saattaa myös olla, että virheitä ei pidetty niin vakavina, jotta oopperan valmistelun kieltävä ja pianosovituksen takavarikoimista koskeva paperi olisi toimitettu Aleksandrovin allekirjoitettavaksi. Kun Shepilov oli nimitetty Aleksandrovin seuraajaksi marraskuussa 1947, ei hänkään ollut pitänyt asiaa vielä niin merkittävänä, että olisi ryhtynyt toimenpiteisiin. Asia oli siis jäänyt pöydälle. Koska Shepilov otti yhteyttä Zhdanoviin vasta Stalinin tuomion jälkeen tammikuussa, oopperan sisällössä havaittuja virheitä ei agitpropissa pidetty tarpeeksi merkittävänä, jotta taideasiain komitean vahva valta oopperoiden sisällön ja musiikin tarkastuksessa olisi ohitettu. Stalinin kanta muutti tilanteen.

Vuoden 1948 päätöslauselman syntymistä ja Muradelin oopperan tapausta artikkelissaan tutkinut Leonid Maksimenkov uskoo Shepilovin raportin selitykseen siitä, miksei Lebedevin oopperasta laatimaa selvitystä ollut toimitettu Zhdanoville. Zhdanoville 9.1.1948 lähettämässään kirjelmässä Shepilov selitti, miksei Aleksandrov ollut huomioinut Lebedevin selvitystä oopperan virheistä. Aleksandrovin mukaan taideasiain komitean puheenjohtajan HraptsHENkon toimivaltaan kuului päättää sangen itsenäisesti Bolshoi-teatterin ja muiden taideasiain komitean valvonnan alaisuuteen kuuluvien taiteellisten teattereiden ohjelmistosta.(29) Tämän vuoksi Aleksandrov oli raportin luettuaan ainoastaan ehdottanut oopperan valmistuksen loppuunsaattamista, minkä jälkeen se oli saatettava kuunteluun Bolshoi-teatteriin. Vasta tämän kuuntelun perusteella Aleksandrov voisi ratkaista kysymyksen oopperan esittämisestä tai kieltämisestä.(30) Tämän perusteella Aleksandrov oli vastuussa siitä, että toimenpiteisiin oopperan poistamiseksi ohjelmistosta ennen Stalinin kuuntelua ei ryhdytty.

Virallisen byrokratian mukaan taideasiain komitea oli kuitenkin ensimmäisenä vastuussa Muradelin oopperaproduktiosta ja agitprop vasta toisena. Siksi juuri taideasiain komitea mainittiin päätöslauselmassa syyllisenä Muradelin oopperan virheellisyyksiin. Agitpropin olisi näin ollen tullut hyväksyä tai hylätä oopperan

esityslupa ja kritisoida sisältöä 9.11.1947 kuuntelussa. Taideasiain komitea esitettiin siis 6.1.1948 vastuunalaiseksi oopperan virheistä ja sen esittämisestä teattereissa muodollisen vastuunalaisuusperiaatteen perusteella. Agitprop-osasto oli kuitenkin viime kädessä syyllinen ensimmäisenä virheellisyyksistä tietoisena ja niistä raportoineena elimenä. Osaston vastuunalaisuutta vahvistaa myös se, että osasto olisi voinut ratkaista kysymyksen oopperan kieltämisestä jo oopperan virallisessa kuuntelussa 9.11.1947.

Taidehallinnossa tapahtuu Muradelin oopperakohun jälkeen

Muradelin oopperan tapaus osoitti, että taideasiain komitean valvonnan alaiset taiteelliset teatterit olivat toimineen liian itsenäisesti kulttuurielämän valvonnasta huolimatta. Vuoden 1948 kampanja syntyi, koska kulttuurin hallinnolliset toimijat oli saatava integroitua paremmin musiikkipoliittiseen järjestelmään. Toimenpiteet näkyivät kulttuurihallinnon virkamiesten katoamisina, vangitsemisina ja viroistaan erottamisina. Sen sijaan päätöslauselmassa formalisteiksi leimattuja säveltäjiä alettiin palkita Stalinin palkinnoin. Shostakovitshin ja Muradelin oopperat olivat kullannarvoisia esimerkkejä puolueelle, vaikka puhtaasti sosialistisen realismin taideteoksen määritelmästä ei päästykään täysin yksimielisyyteen. Ehkäpä juuri esimerkin tarpeen vuoksi.

Kun Muradelin oopperasta nousi kohu, järjestettiin oopperan rahoituksen tarkastus. Finanssiministeriön virkamies A. Zverev esitti oopperan rahoitussuunnitelman Stalinille 19.1.1948. Zverev halusi osoittaa raportillaan, että teattereiden ohjelmiston rahoituksesta päättävä taideasiain komitea oli jakanut oopperalle liikaa rahaa.(31) Oopperan suurta rahoitusosuutta voidaan selittää siten, että 1940-luvulla tehtiin vähän sopimuksia uusista neuvosto-ooppereista, vaikka Bolshoille jaettiin sängen paljon rahaa uuteen ohjelmistoon(32)

Zverevin raportilla oli merkitystä taideasiain komitean puheenjohtaja Mihail Hraptsenkon ja hänen varapäälikkönsä Surinin erottamiseen 26.1.1948.(33) Lisää hallintohenkilökuntaa erotettiin, kun politbyroo 5.4.1.1949 päätti erottaa teattereiden yleisjohdon päällikön Kalalinikovin ja hänen varapäälikkönsä Goltsmanin "syyllistyneenä varojen väärinkäyttöksiin teatteriesitysten rahoittamisessa". Koska Hraptsenko oli erotettu jo 26.1.1948, tyydyttiin tässä huhtikuun päätöksessä mainitsemaan Hraptsenkon olleen ensimmäisenä vastuussa Muradelin oopperan väärinkäytöksistä.(34) Myös Bolshoin johtaja Bondarenko erotettiin Muradelin oopperafiaskon jälkeen.

Politbyroon 26.1.1948 tekemä päätös erottaa Hraptsenko ikään kuin vahvistettiin ja saatettiin suuremman yleisön tietoon julistuksellisessa helmikuun päätöslauselmassa. Päätöslauselmassa ei kuitenkaan puhuttu mitään politbyroon päätöksestä erottaa Hraptsenko ja nimittää agitpropin taideosaston varajohtaja Polikarpov Lebedev muodostamaan uusi taideasiain komitea. Sen sijaan päätöslauselmassa luki, että neuvostomusiikin väärä linja johtui taideasiain komitean Hraptsenkon ja NL:n säveltäjaliiton organisoivan komitean Hatshaturjanin johtamistyylistä.(35) Seurauksena Neuvostoliiton säveltäjaliiton organisoivan komitean johto vaihdettiin erottamalla päätöslauselmassa mainitut Hatshaturjan ja Muradeli komitean johdosta.(36) Liiton puheenjohtajaksi nimitettiin 12.4.1948 formalismikampanjan teoreettiseksi

keulakuvaksi noussut musiikkitieteilijä Boris Asafiev politbyroon päätöksellä. Pääsihteeriksi nousi Stalinin oma valinta, nuori säveltäjä Tihon Hrennikov.(37)

Päätöslauselmassa ei sen sijaan mainittu syyllisenä agitprop-osaston johtaja Aleksandrovia, joka olisi voinut poistaa oopperan ohjelmistosta sen jälkeen, kun agitpropissa oli raportoitu sen virheistä. Tämä johtui siitä, että Aleksandrov siirrettiin paikaltaan ennen kuin Stalin kiivastui oopperan esityksessä 5.1.1948. Agitpropin taideosaston virkailija Lebedev luultavasti palkittiin nimityksellä Hraptshekon tilalle taideasiain komitean uudeksi puheenjohtajaksi, koska hän oli raportoinut Muradelin oopperan virheelisyyksistä jo vuonna 1947. Lebedevin ura kuitenkin kariutui, kun hän esitti Tihon Hrennikovin oopperan Frol Skobejevin poistamista Nemirovitsh-Dantshenko -teatterin ohjelmistosta vuonna 1950.

Taideasiain komitean ja Bolshoi-teatterin johtajien erottamisen taustalla olivat selvästi näiden elinten Muradelin oopperasta tekemät päätökset. Sama syy-seuraussuhde on nähtävissä 1930-luvun taidehallinnon virkailijoiden erottamisten taustalla. Shostakovitshin Lady Macbethin ohjelmistoon hyväksyneen valistuksen kansankomissaari Andrei Bubnovin ja Kirkas puro -baletin hyväksyneen Akulovin tapauksessa. Bubnov teloitettiin ja Akulov katosi politiikasta vuonna 1937.

Viitteet:

1. Shostakovitsh Dmitri, *Testimony: The Memoirs of Dmitri Shostakovich, as related to and edited by Solomon Volkov*. Transl. Antonina W. Bouis, Hamish Hamilton, London/New York: Harper and Row 1979. Muistelmat ilmestyivät suomeksi keväällä 1980 Seppo Heikinheimon suomentamina, *Dmitri Shostakovitshin muistelmat, koonnut Solomon Volkov*. Suom. Seppo Heikinheimo. Helsinki: Otava 1980.
2. Fay Laurel E., Shostakovich versus Volkov. "Whose Testimony?". *Russian Review* 39/4, October 1980, 484–493.
3. "Postanovlenie TsK VKP(b) ot 10 fevralja 1948 g. ob opere Velikaja družhba V. Muradeli". *Pravda* 12.2.1948, 630–634.
4. Herrala Meri Elisabet, *Ooppera sensuurissa: Vano Muradelin Suuri ystävyys Neuvostoliiton kulttuurielinten tarkastuksessa vuonna 1948*. Helsingin yliopisto, poliittisen historian pro gradu, tammikuu 2002, Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto, Aleksanteri-instituutti.
5. Rossijskij gosudarstvennyj arhiv literatury i iskusstva (RGALI) Rossijskij gosudarstvennyj arhiv sotsialno-politišheskoi istorii (RGASPI).
6. "Razvivat i kultivirovat sovetkij patriotizm - vaznejshaja zadatsha partijnyh organizatsij", *Bolshevik* no. 5 15.3.1949, 30.
7. Glavrepertkom, glavnoe upravlenie po kontroljo za zrelishtshami i repertuarom, fond 656, opis 5, delo 250, RGALI.
8. Libretto operu Vano Muradeli, fond 656, opis 5, delo 9932, RGALI.
9. *Kultura i zhizn* (K i Z) 1993, no 15–16, 9; 1. i 2. proekty postanovlenie TsK VKP(b) Velikaja družhba V. Muradeli, Zh A, fond 77, opis 1, mk 475, 25'–26, KA.
10. Zapis soveshtshanija 6. janvarja 1948 g., Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 1–2, KA.
11. Soveshtshanija 6. janvarja 1948 g. Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 5, KA. Kts. libretto operu V. Muradeli Velikaja družhba v 4 aktah i 5 kartinah, fond 656, opis 5, delo 9932, RGALI.
12. Sovetskaja Muzika, 1948 I, 3; Soveshtshanija 6. janvarja 1948 g., Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, doklad Zhdanova, 2–3, KA.

13. *Dmitri Shostakovitshin muistelmat*, 174; Gromov, Evgenij, *Stalin, vlast i iskusstvo Izdatelstvo Respublika*. Moskva 1988, 395–396; Wilson Elisabeth, *Shostakovich: A Life Remembered*. London – Boston: Faber & Faber, 1994, 207; Meyer Kristoph, *Shostakovitsh zhizn tvortshestvo vremja*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Kompozitor 1998, 280.
14. Zapis soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g., Zh A fond 77, opis 1, mk 472, 3–4, KA.
15. *Muzikalnaja entsiklopedija*, *Izdatelstvo Sovetskaja entsiklopedija*. Moskva 1997, hakusana Muradeli; *Bolshaja Sovetskaja entsiklopedija* 1953, tshast 121; *The New Grove Dictionary of Opera*. Edited by Stanley Sadie. Volume 3, 1992, 523 and volume 12, 789.
16. Soveshtshaniija 6. Janvarja 1948 g., Zhdanov, Zh A, fond 77, opis 1, delo 988, MK 472, 6, KA
17. Soveshtshaniija 6. Janvarja 1948 g., Bondarenko, Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 8, KA.
18. Soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g. , Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, Zhdanov, 6, KA.
19. Soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g. , Zh A, fond 77, opis 1, mk 472 7, KA.
20. Soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g. , Zh A, fond 77, opis 1, mk 472 , Zhdanov i Mdivani, 6, KA.
21. Soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g. , Zh ,A fond 77, opis 1, mk 472, 6, KA; Tak eto bylo, prilozhenie 2, 196.
22. Soveshtshaniija 6. Janvarja 1948 g. Mdivani, Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 7, KA.
23. Komiteta po delam iskusstv pri Sovete Ministrov SSSR, Hudozhestvennyj sovet glavrepertkoma, zasedaniija hudozhestvennogo soveta, fond 656, opis 6, delo 73, protokol 20, RGALI. Tähän väittelyyn osallistuiivat Hraptshenkon lisäksi säveltäjä Muradeli, libreton kirjoittaja Georgi Mdivani, Bolshoin kapellimestari Alexander Melik-Pashaev, säveltäjät Dmitri Shostakovitsh ja Aram Hatshaturjan sekä V. Barsovan ja Shaverdjan.
24. Kts. Russkij vopros pöytäkirja no. 18 17.9.1947, fond 656, opis 6 delo 73, RGALI.
25. Dokladnaja zapiska G. F. Aleksandrova A. A. Zhdanovu 1.8.1947, Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 18–20, KA. Lebedevin raporttia ei löydy arkistosta, vaan siitä tiedetään ainoastaan Dmitri Shepilovin kirjelman perusteella.
26. Objasnitelnaja zapiska zamestitelja natshalnika upravlenija propagandy i agitatsii TsK VKP(b) D. T. Shepilova sekretarjo TsK VKP(b) A. A. Zhdanovu ob obstojatelstvah razreshenija postanovki opery V. I. Muradeli Velikaja družba (objasnitelnaja zapiska), Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 21, KA.
27. Soveshtshaniija 6. janvarja 1948 g. Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 6, KA. Tämä oli Hraptshenkon vastaus Zhdanovin syyttäessä taideasiain komiteaa ja Hraptshenkoa oopperan salaisesta valmistuksesta,
28. Objasnitelnaja zapiska, Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 21, KA.
29. Partija nash rulevoi, Maksimenkov L. 1993, K i Z no. 13 –14, 7; Objasnitelnaja zapiska, Zh A, fond 77, opis 1, mk 472, 3. kappale, 21, KA.
30. Sama.
31. A. Zverev Stalinu 19.1.1948 g., fond 8, opis 2, delo 951, 86, RGASPI.
32. Väite perustuu taideasiain komitean ja säveltäjien vuonna 1947 solmimista sopimuksista tehtyihin huomioihin, fond 962, opis 5, delo 997, roliki 1–5, RGALI.
33. Reshenija politbyro TsK VKP(b) ot 26.1.1948 g. o dejatelnosti komiteta iskusstv i ego rukovoditelja t. Hraptshenko, fond 17, opis 3, delo 1069, RGASPI.
34. Reshenija politbyro 5.4.1948 g., fond 17, opis 3, delo 1070, 37, RGASPI.

35. Ob opere Velikaja družba V. Muradeli. Postanovlenie TsK VKP(b) ot 10 fevralja 1948 g., Sov Muz I ,1948, 7.
36. Postanovlenie 30.3.1948, no. 1009, Utverdit sostav orgkomiteta, fond 2077, opis 1, sekretariat SSK SSSR, delo 233, RGALI.
37. Postanovlenie politbyro TsK VKP(b) o rukovodstve sojoza sovetskih kompozitorov SSSR, 12 maja 1948 g., fond 17, opis 3, delo 1070, 34, RGASPI.

* * *

Kirjoittaja VTM Meri Herrala työskentelee verkostokoordinaattorina Helsingin yliopiston alaisessa Aleksanteri-instituutissa.

